

CZU: 654.197(478)"1968/1978"

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7310395>

TELEVIZIUNEA DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANII DE SEVERĂ CENZURĂ (1968 – 1978)

Boris PARFENTIEV

Universitatea de Stat din Moldova

Perioada analizată a istoriei televiziunii este marcată de o intensificare a monopolului partidului asupra tuturor domeniilor de activitate socială, inclusiv asupra mijloacelor de informare de masă, de consolidare a sistemului de stat al audiovizualului, de fortificare a controlului din partea organelor partidului comunist. Perioada estimată este caracterizată și de apariția anuală a mai multor hotărâri ale organelor de partid privind rolul și sarcinile televiziunii, care, de facto, trebuia să se transforme într-un instrument docil partidului comunist. Mai multe emisiuni ce se bucurau de popularitate, de interesul publicului erau puse pe post doar după o editare, de facto – cenzurare minuțioasă, în procesul căreia erau eliminate mesajele care puteau trezi cele mai mici îndoieli în veridicitatea politicii promovate de partid, cea mai mică aluzie de cugetare nedogmatică, informală.

Perioada de activitate a televiziunii din anii 1968-1978 este desemnată și de cea mai strictă cenzură din partea partidului-stat, de propaganda teoriilor marxist-leniniste, de glorificarea liderilor comuniști, de activitate sub o presiune grea a ideologiei comuniste.

Cuvinte-cheie: televiziune, politici editoriale, tematica emisiei, propagandă televizată, sistem de guvernare, totalitarism.

THE TELEVISION FROM REPUBLIC OF MOLDOVA UNDER SEVERE CENSORSHIP (1968 – 1978)

This particular period of the history of television was marked by an intensification of the communist party's monopoly over all areas of social activities, including mass media means, the consolidation of the state broadcasting system, and the strengthening of the communist party's control. The analyzed period is also characterized by the annual issue of several decisions of the party bodies regarding the role and tasks of television, which, de facto, had to turn into a docile propaganda instrument of the communist party. Several TV shows that enjoyed some popularity and public interest, were put on the air only after strict verification and editing, de facto – thorough censorship, in the process of which any messages that could arouse the slightest doubts about the veracity of the policy promoted by the party, the most little hint of non-dogmatic, informal thinking – had been removed.

The television activity from 1968-1978 is also designated by the strictest censorship on the part of the party-state, the propaganda of Marxist-Leninist theories, the glorification of communist leaders, also by heavy pressure from the communist ideology.

Keywords: television, editorial policies, broadcast theme, televised propaganda, government system, totalitarianism.

Introducere

Prezentul articol vine în continuare la secvența publicată în ediția precedentă a revistei științifice *Studia Universitatis* (nr.11(01) 2022 – Științe economice și ale Comunicării), a se vedea – *Istoria Televiziunii din Moldova: cadrul de constituire și de afirmare*, în care ne-am referit la analiza primului deceniu de activitate (1958 – 1968) a primei televiziuni din Republica Moldova – TVM. În rândurile ce vor urma vom prezenta rezultatele cercetării activității TVM în cel de-al doilea deceniu (1968 – 1978).

Etapa anilor 1968–1978 de evoluție a televiziunii din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească poate fi caracterizată ca cea mai mult afectată de propaganda de partid, de glorificarea autocrației secretarilor generali ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, de o cenzură crasă. Televiziunea timpului activa sub o presiune grea a partidului-stat, simțind din plin o influență ideologică apăsătoare. Începutul acestei etape sumbre îl constituie evenimentele din Cehoslovacia, anul 1968, țară ce făcea parte din lagărul socialist și în care a fost întreprinsă o tentativă de a se debarasa de unele dogme comuniste și de a liberaliza activitatea mijloacelor de comunicare de masă, de a introduce în viața socială unele elemente democratice. De facto, în Cehoslovacia, conducerea țării doar a pus la îndoială dreptul partidului de a interveni în toate sferele vieții; presa scrisă și audiovizualul au fost declarate „mijloace de control asupra activității autorităților”.

Context

Abolirea cenzurii la Praga a fost comentată de Moscova ca o renunțare de la Putere, ca un act contrarevoluționar, care avea drept scop „capturarea mass-mediei și demoralizarea poporului, otrăvirea minților maselor

truditoare cu veninul ideilor antisocialiste”. Și a urmat acea zi neagră de 21 august 1968 pentru popoarele Cehiei și Slovaciei, dar și pentru mișcarea democratică, când a început invazia trupelor militare ale așa-numitului „Pact Varșovia” care încadra armatele țărilor din lagărul socialist, cu excepția României.

Conducerea comunistă și-a dat seama ce pericol potențial pentru puterea absolutistă pot deveni televiziunea, alte mijloace de comunicare de masă ieșite de sub controlul strict și dur al partidului. A fost adoptată o hotărâre specială a CC al PCUS care modifica sistemul de cenzură și includea responsabilitatea personală a redactorilor pentru devierile de la normele ideologiei comuniste.

Politicile editoriale erau influențate de standardizarea temelor jurnalistice permise pentru oglindire. Puterea restrângea aria subiectelor care puteau fi abordate de jurnaliști și chiar indica stilistica discursurilor – pe lângă faptul că nu se permitea nicio atitudine critică, se cerea și cât mai mult entuziasm, ardoare, patos în procesul de oglindire a vieții cotidiene.

Modelul comunist al mass-mediei, care se baza pe conceptul că rolul jurnalistului constă în mobilizarea maselor pentru îndeplinirea planurilor cincinale, în promovarea ideologiei partidului comunist, nu permitea o oglindire obiectivă a realităților din societate, a contradicțiilor, deoarece se declara că, datorită „politicii înțelepte promovate de partidul comunist”, s-a creat „o unitate morală și politică în societatea sovietică”. Prin urmare, orice informație negativă, care ar pune la îndoială politicile partidului, era suprimată la ordinele conducerii partinice.

Liderii de partid, și cei de la Moscova, și cei de la Chișinău, nu pierdeau nicio ocazie – fie plenară, fie conferință, fie congres de partid – să sublinieze faptul că „televiziunea încă nu a folosit toate rezervele pentru educarea morală și estetică a oamenilor sovietici”. Ca răspuns la acele critici și apeluri, „ecranul azurii” oferea telespectatorilor astfel de epoei pretențioase, cum ar fi serialul de filme realizat de Televiziunea Centrală de la Moscova „Летопись полувека” („Cronica unei jumătăți de secol”), dedicat aniversării a 50 de ani de la așa-numita „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie”, serialul „Правда о великом народе” („Adevărul despre mărețul popor”), mai multe cicluri de emisiuni și filme, pregătite și de televiziunea din Chișinău, dedicate conducătorului bolșevic V.Lenin, cu ocazia centenarului de la naștere. Televiziunea Moldovei săptămânal punea pe post așa programe „în ajutorul propagandiștilor și auditorilor sistemului de învățământ politic”, ca: „Biografia lui V.I. Lenin”, „Istoria PCUS”, „Calendarul datelor istorico-revoluționare”. Iată cum este prezentat procesul de activitate a televiziunii în perioada studiată: „Televiziunea Moldovenească, în pofida tinereții sale, s-a încadrat în realizarea celor mai complicate teme, care necesitau un mare volum de materiale istoriografice, mai multe documente foto și pe peliculă cinema, amintiri ale oamenilor încadrați în procesele revoluționare și ale participanților activi în edificarea socialismului, chiar din primii ani de făurire. În așa mod au apărut emisiunile „V.I. Lenin – conducător al Revoluției Socialiste din Octombrie”, „V.I. Lenin – organizatorul primului stat socialist din lume”, „Rolul comuniștilor Moldovei în construirea socialismului și comunismului” [1, p.26-27]. Filmele și emisiunile televizate cântau osanale „omului muncii” și subliniau așa-zisele avantaje ale modului sovietic de trai. Pe ecrane lipseau mai multe genuri televizate, care au intrat în practica cotidiană a televiziunii mondiale: telenovelele, talk-show-urile, thrilerele etc. Iar cele mai reușite filme sovietice erau puse pe raft, ascunse în arhivele securității, orele de emisie fiind acoperite cu pelicule pe teme istorice, revoluționare sau despre clasa muncitoare. În perioada analizată, Uniunea Sovietică (și Moldova, ca parte a acestui imperiu) a intrat într-o perioadă de stagnare. Biroul politic al Comitetului Central al PCUS cerea ca toate programele de radio și de televiziune să fie subordonate unui singur scop – „de a explica și de a pune în aplicare politica partidului comunist”.

În anul 1970 Comitetul de Stat de radio și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS a fost transformat în Comitetul de Stat de televiziune și radiodifuziune al Consiliului de Miniștri al URSS. Aceeași schimbare de titulatură a avut loc și în toate Comitetele republicane de profil din Uniunea Sovietică. La prima vedere, o simplă permutare de cuvinte, o inversare de locuri între „radio” și „televiziune” și o înlocuire a sintagmei „pe lângă Consiliul de Miniștri” cu „al Consiliului de Miniștri” părea o schimbare neesențială, însă în așa mod se dădea de înțeles că s-a schimbat rolul jurnalistului de la radio și televiziune, că el nu mai este „pe lângă” Putere, ci devine tocmai parte a Puterii. Și că televiziunea, prin importanța sa în activitatea de propagandă, s-a plasat dinaintea radiodifuziunii. Jurnaliștii erau considerați ca și reprezentanți ai Puterii de partid-stat. Realizarea emisiunilor, filmările se efectuau sub ochiul de veghe al comitetelor locale de partid, care mai apoi ofereau jurnaliștilor mese copioase cu bucate și băuturi de răsfăț. Desigur, această practică își punea pecetea pe natura profesiei de jurnalist în perioada sovietică. Nu se mai putea vorbi despre o investigație

obiectivă a realităților sub vizorul și supravegherea organelor de partid. Și să menționăm, jurnaliștii, în marea lor majoritate, nici nu încercau să aspire la o reproducere obiectivă a fenomenelor sociale în emisiunile lor. Respectul și onoarea jurnalistului se asigura în alt mod – printr-o activitate profesionistă de reproducere convingătoare a exemplurilor de muncă asiduă (în rusă – ударный труд) din sectorul agricol, de la fabrici și uzine, de proslăvire a „politicilor înțelepte de partid”, promovate de cei de care depindea și bunăstarea angajaților televiziunii.

Conducerea partidului comunist, care administra și toate treburile statului, își dădea seama de importanța televiziunii în activitățile de propagandă, de aceea începând cu primii ani ai deceniului 7 și până la începutul ultimului deceniu al sec. XX nicio hotărâre a Congreselor PCUS, nicio rezoluție a plenarelor CC-ului n-a trecut cu vederea rolul televiziunii în „sprijinirea ideologică privind soluționarea problemelor societății”. O atenție neîntâlnită anterior pentru activitatea televiziunii a început s-o manifeste și organul CC al PCUS, ziarul „Pravda”. Spre exemplu, doar într-un an (1972) au fost publicate zece editoriale cu referire la problemele emisiei televizate.

În perioada estimată, edițiile informative (de actualități) erau realizate de o redacție specială – de informație. Ediția principală de știri apărea sub titulatura „Chișinău” (din 1975). Dar, peste câțiva ani, când aria de acoperire a semnalului televizat în Republica Moldova a atins cota de 97 procente (Programul I) și 70 de procente (Programul II), denumirea a fost schimbată în „Panorama TV”. Structura programelor de știri mai mulți ani la rând își păstra aceeași succesiune: mai întâi știri din viața politică, care se reducea la preocupările membrilor Biroului Politic al PCUS, apoi o cronică economică (despre succesele „importante” în muncă a colectivelor fabricilor și uzinelor, despre roadele bogate crescute în colhozuri (gospodării colective) și sovhozuri (gospodării de stat). Conform emisiei, toate treburile economice în țară se derulau excelent, însă una era de neexplicat – de ce carnea și salamul erau văzute mai mult la televizor și mai puțin pe tezghelele unităților de comerț. Apoi urmau știrile pe teme internaționale, în primul rând din „țările socialiste frățești” și după ele – din Vestul capitalist „în proces de putrefacție”, în care proletarii revoltați protestează pe fundalul sediilor guvernamentale, iar corespondenții sovietici relatează cât de grea este viața fraților de clasă. Uneori se întâmpla că, din neatenția editorului de imagini, pe ecran licăreau cadre-video cu vitrinele magazinelor occidentale, încărcate cu cele mai variate mărfuri – contrast izbitor cu realitățile sovietice. În acea vreme mulți spectatori includeau televizorul în a doua jumătate a programului unional informativ „Время” („Timpul”) pentru a admira străzile frumos amenajate ale orașelor din Apus, arhitectura edificiilor, vestimentația oamenilor. Și la încheierea ediției informative tradițional urmau știrile din sport și prognoza meteo. Și tot așa din seară în seară, din an în an. Acest șablon de machetare era cu strictețe transferat și repetat în edițiile de știri ale televiziunilor republicane și ale celor locale.

În iulie 1978, din titulatura Companiei de televiziune și radiodifuziune a fost omisă referința de apartenență la Consiliul de Miniștri. Această schimbare însemna că activitățile televiziunii și ale radiodifuziunii în viitor vor fi dirijate și controlate de către Comitetul Central de partid și în primul rând de persoana nr.1 a Puterii din acele timpuri – secretarul general de partid (în cazul Televiziunii Centrale de la Moscova) și primul secretar de partid (în cazul Televiziunii din Moldova). Și ceea ce era reprezentativ pentru toate instituțiile audiovizuale, era prezentarea doar a știrilor pozitive. Conform programelor de televiziune, în Uniunea Sovietică nu se întâmpla nimic ce ar putea să-i indisună pe conducătorii autocrați de partid – accidente rutiere lipseau, vapoarele nu naufragiau, avioanele nu cădeau, rafturile magazinelor la ecran erau doldora de mărfuri...

Comitetul de Stat pentru televiziune și radiodifuziune de la Moscova exercita o conducere rigidă cu toate comitetele republicane de profil – părți componente ale unei instituții comune. Se efectua un control strict al nivelului ideologic și politic al tuturor programelor puse pe post. Conținutul emisiei social-politice din anii '70 era determinat de sarcinile dictate de conducerea Partidului Comunist. Organul central de presă al Comitetului Central al PCUS ziarul „Pravda” scria la 19 iunie 1974: „Dirijând cu activitatea presei, televiziunii, radioului, comitetele de partid sunt chemate să o direcționeze spre soluționarea problemelor principale, cruciale ale cincinalului: să utilizeze mai eficient mijloacele de informare și de propagandă în mase pentru diseminarea noilor inițiative de abordare a problemelor de actualitate, de organizare a întrecerii socialiste. (...) A se produce în calitate de organizatori ai întrecerii întregului popor, a oglindii zi de zi munca necuprețită a milioanele de trudituri – aceasta este misiunea combativă a presei noastre, a televiziunii și radiodifuziunii” (*traducerea ne aparține*).

Prezentăm și câteva din ciclurile cu o periodicitate sporită din anii '70, secolul trecut, din programele de televiziune pentru luna martie 1970: „Voința partidului – voința poporului”, „Partidul pentru binele poporului”, „Congresului de partid – muncă fără preget”, „Pentru slava partidului”, „Partidul e cârmaciul nostru” [3]. Din programele de televiziune din luna iunie 1974: „În fiecare zi – muncă asiduă”, „Cincinalul – înainte de termen”, „Eficiența cuvântului partinic”, „Adoptăm planul de întâmpinare” [4] și altele. Iar ciclul de emisiuni „Universitatea leninistă a milioanei” realizate atât de Televiziunea Centrală (Moscova), cât și de Televiziunea Moldovenească, erau puse pe post de 4-5 ori pe săptămână [5]. Se efectua o modelare a gândirii și a comportamentului cetățenilor pentru a-i convinge că ideologia oficială și căile trasate de putere sunt unicele corecte și veridice și nu pot fi puse la îndoială. O analiză a programelor planificate pentru luna martie 1970 [6] ne prezintă următoarea informație: volumul mediu pe zi de emisiuni televizate, accesibile pentru telespectatorul din republică, constituia 18 ore, inclusiv 8 ore – volumul programelor televiziunii republicane. Emisiunile și filmele dedicate „învățăturii marxist-leniniste”, vieții de partid, propagandei și agitației pentru construirea unui „viitor luminos” constituiau în medie 13,5 ore pe zi, adică 75 de procente din întreg volumul de emisie și doar 4,5 ore erau dedicate copiilor, muzicii clasice, sportului, educației, însă și aceste emisiuni în mare parte purtau pecetea luptei de clasă, competiției aprigi între societățile socialistă și capitalistă.

Programele de divertisment serveau și ele unor scopuri politice. Astfel, concertele de muzică, spectacolele teatrale, chiar și filmele cu desene animate trebuiau să conțină un mesaj social conform cerințelor ideologiei oficiale comuniste sau să aibă o semnificație istorică. Analizând anunțurile, adnotările din ziarul „Programe ale Radiodifuziunii și Televiziunii Moldovenești” din anii 70, secolul trecut, vom găsi programate mai multe emisiuni instructive ce au ca temă studierea operelor clasice M.Eminescu, V.Alecsandri, B-P. Hașdeu ș.a., însă erau selectate doar lucrările cu un conținut ce au ca temă lupta de clasă. Exemplificăm: la 18 februarie 1970 programul instructiv pentru cei ce studiază literatura moldovenească era dedicat Scrisorilor lui M.Eminescu, în adnotare la emisiune evidențiindu-se „lupta proletariatului împotriva burgheziei pentru eliberarea sa”. La 9 septembrie același an emisiunea instructivă la literatura moldovenească a fost dedicată unor aspecte din creația lui V.Alecsandri, și anume – celor ce țin de iobăgie, de „lupta țăranilor pentru eliberarea de sub jugul boierimii”. Operele marilor clasici erau selectate, revizuite, scoțându-se la lumina zilei doar acele lucrări care conveneau ideologic sistemului de guvernare.

Congresul XXIV al PCUS (1971) a subliniat necesitatea unei utilizări mai efective a mass-media – „instrument puternic în educația ideologică și politică a poporului sovietic”.

Promovarea unor politici editoriale în concordanță cu ideologia partidului era controlată atât de organele republicane de partid, cât și de Comitetul de Stat al Consiliului de Miniștri al URSS pentru televiziune și radiodifuziune. În anul 1972 în cadrul acestei instituții a fost creată Direcția generală a televiziunilor locale, din sarcinile de activitate ale căreia făceau parte și următoarele deziderate:

- inspectează Comitetele republicane și locale de televiziune și radiodifuziune și efectuează controlul activității lor;
- coordonează programele și grilele de emisie ale Televiziunii Centrale și ale celor republicane și locale, care, în ansamblu, formează un sistem unic al televiziunii și radiodifuziunii sovietice;
- cere de la Comitetele republicane și locale de televiziune și radiodifuziune mapele cu materialele emisiunilor televizate și radiofonice și altă informație necesară pentru activitatea Direcției generale... (traducerea ne aparține) [8].

La Congresul XXV al PCUS (1976), în raportul de bază se indica sarcina mijloacelor de informare în masă „de a aduce la cunoștința fiecărui comunist, fiecărui cetățean sovietic ideile Congresului. Această îndatorire de onoare nu este doar a propagandiștilor, lectorilor, ci și a activiștilor de partid. În această acțiune este necesar să se depună toate cunoștințele, toate puterile de convingere, toată voința sufletului” [9].

O rază de lumină în activitatea redacțiilor o constituia pregătirea programelor speciale, destinate telespectatorilor din alte republici sau chiar alte state. În fiecare an, în republicile unionale erau organizate Zilele Televiziunii Moldovenești; prin intermediul Interviziunii mai multe emisiuni și filme televizate ajungeau în atenția telespectatorilor din alte țări. Doar două exemple din emisia primului trimestru al anului 1970. La 12 ianuarie telespectatorul moldovean a avut ocazia să vizioneze o emisiune realizată pentru schimbul cu alte studiouri –, „În lumea artelor”. Câteva rânduri din adnotare la emisiune vin să ne aducă conținutul ei: „Veți face cunoștință cu bogățiile spirituale cu care se poate mândri plaiul Moldovei însorite. Vor răsună vocile poezilor moldoveni A.Busuioc, P.Boțu, Em.Loteanu, veți viziona picturile lui Gl.Sainciuc, fragmente înscenate

din creația lui I.Druță" [10]. Și la 1 martie – „Bun sosit, primăvară”, program transmis prin Interviziune despre tradițiile Mărțișorului [11].

În anul 1977 în cadrul instituției audiovizuale naționale a fost creată o subdiviziune specială – Redacția Principală a Emisiunilor de Schimb, prin intermediul căreia telespectatorii din mai multe țări din Europa și din Asia erau familiarizați cu viața socială, economică, dar, în special, cu cea culturală a Moldovei. Deși în mai multe cazuri emisiunile purtau un caracter propagandistic, de vitrină, de lustruire a realităților, totuși programele artistice erau reali exponenți ai culturii poporului, ai creației oamenilor de artă de cele mai diferite genuri. Prin programele de schimb, telespectatorii din mai multe țări au luat cunoștință de operele scriitorului S.Vangheli, de talentul interpretei M.Bieșu, de măiestria ansamblului de dansuri „Joc” etc.

Pentru televiziune, anii '70 au trecut și sub însemnul semicentenarului formării URSS (1972), celei de-a 30-a aniversări a victoriei asupra fascismului (1975), aniversării a 60 de ani de la „Revoluția din Octombrie” (1977), discutării proiectului noii Constituții a URSS (1977) și a hotărârilor congreselor de partid, atât a celor unionale, cât și republicane. Televiziunea din Moldova, de rând cu Televiziunea Centrală de la Moscova, a inaugurat mai multe cicluri de emisiuni dedicate acestor evenimente. Vom prezenta doar câteva: „Timpul noilor destine și realizări”, „Discutăm proiectul noii Constituții”, „Prin muncă omul e slăvit”, „Garda de muncă a cincinalului”, „Fruntașii”, „Memoria anilor de foc”, „Memorie și datorie”, „Școala bărbăției”. Cu excepția emisiunilor dedicate victoriei asupra fascismului, cele despre alte date și aniversări, precum și emisiile despre întrecerea socialistă, despre îndeplinirea planurilor cincinale, erau scrise într-o limbă de lemn, într-un stil birocratic de expunere, conținând rapoarte, dări de seamă, proslăviri partidului.

După 15 ani de activitate a Televiziunii Moldovenești, politicile editoriale ale instituției își mai plusează o funcție – cea de instruire didactică. În anul 1973 a fost creată Redacția principală a programelor televizate didactice și de popularizare a științei, emisiunile căreia își aduceau contribuția la sporirea nivelului de cunoștințe și de cultură a auditoriului televizat, ajutau în procesul de însușire a bazelor științei, în acțiunile de instruire școlară și universitară. Printre prezentatorii emisiunilor redacției erau academicienii S.Rădăuțanu, T.Malinovsky, alți savanți cu renume. În programele de atunci găsim titluri de emisiuni didactice, derulate la micile ecrane conform programelor de studii – lecții televizate de fizică aplicată, de matematică, istorie, geografie, limbă și literatură maternă, programe de concurs pe teme instructive, dar și ediții de educație estetică – „Balul discurilor”, „Invitație la operă”, „În lumea cinematografierei”.

Vom preciza că televiziunea instructiv-didactică în Moldova a cunoscut o perioadă fructuoasă de manifestare începând cu anii '70 și până la mijlocul ultimului deceniu al secolului XX. Trecând în revistă programele de Radio și Televiziune din anii '90, secolul trecut, încă mai găsim rubrici cu o periodicitate bine fixată, de tipul „Lecții pentru școală”, „Teleșcoala”, „În ajutor școlii”, „Cursuri preuniversitare” etc. [12]. În anii ce au urmat, concomitent cu multe alte cicluri de emisiuni cu priză la telespectator, au fost abandonate și cele pentru școală.

În mai multe state televiziunea a fost și este un instrument redutabil și indispensabil în procesul de educație. Ținând cont de impactul televiziunii asupra publicului, precum și de accesul larg pentru toate categoriile de spectatori, audiovizualul este utilizat ca un eficient mijloc de instruire. Or, una dintre sarcinile televiziunii este nu doar de a informa și a distra, ci și de a educa, de a facilita procesul de cunoaștere.

Programele instructive televizate constituie, de fapt, un ajutor audiovizual pentru elevi și studenți la o anumită disciplină curriculară, un instrument de formare continuă.

În perioada analizată programele didactice erau divizate în cele care erau proiectate direct, în timpul lecțiilor școlare, pe teme în conformitate cu programa școlară și emisiunile cognitive-educaționale, concepute pentru un public mai divers, care dorea să-și aprofundeze cunoștințele, să-și lărgescă orizonturile culturale. Desigur, între aceste două tipuri de programe nu exista o barieră de netrecut, o diferență esențială. Ambele tipuri de programe aveau scopul de a trezi curiozitatea și interesul unui public mai larg pentru știință, cultură prezentată prin programe dedicate muzicii, literaturii, teatrului, picturii, folclorului etc.

În programele școlare se acorda prioritate subiectelor de o importanță majoră pentru obiectul de studiu și care necesitau utilage, laboratoare speciale pentru experiențe, materiale ilustrative de care nu dispuneau mai multe instituții școlare. Orele școlare televizate nu luau doar forma prelegerilor, ci și cea de înscenări televizate la obiect, de călătorii-video improvizate, de reportaje de la instituțiile de cercetări științifice, de la întreprinderile de producere, de schițe despre remarcabili savanți, oameni de artă etc. Dar, indiferent de forma de prezentare a materialului studiat, autorii lecțiilor televizate țineau cont de specificul auditoriului lor și căutau să capteze imaginația spectatorului-elev, să-i insuflă ideea necesității unei dezvoltări creative a gândirii umane. Iar în

calitate de prezentatori erau invitați iluștri savanți, scriitori, oameni de artă și, desigur, cei mai buni profesori din școlile republicii, recomandați de ministerul învățământului.

Vom reitera, un domeniu tematic din care TV Moldova 1 a pierdut cel mai mult și care nu-si găsește loc în politicile editoriale de astăzi este cel legat de *programele didactice, de teleșcoală*. Or, emisiuni cu caracter didactic și astăzi sunt difuzate de televiziunile din astfel de țări ca Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Japonia, Australia ș. a. Mai mult chiar, canalul BBC, care pe bună dreptate servește drept model de serviciu public al audiovizualului, continuă să pună pe post lecții care au devenit veritabile emisiuni televizate. Structurile de televiziune s-au transformat într-o instituție autonomă de nivel universitar, cu catedre proprii, cu conducere centralizată, cu un sistem de verificări periodice și examene anuale, cu o editură proprie, care pune la dispoziția cursanților manuale, texte bibliografice și toate cele necesare pentru procesul de învățământ. În prezent, „Open-University” (Universitatea deschisă) este instituția care oferă tinerilor englezi, care nu pot urma cursurile școlilor superioare tradiționale, șansa de a obține o diplomă universitară urmând un program de televiziune.

Tema funcționării unei televiziuni școlare este, în opinia noastră, actuală și pentru Republica Moldova. Astăzi nu mai este o problemă de a instala un televizor în clasă, cum era acum 30-40 de ani. Astăzi aproape toate școlile sunt deja asigurate cu calculatoare. Ar trebui să urmeze o sinergie a Televiziunii Moldova 1 cu Ministerul Educației pentru a reconstitui, a repune în drepturi emisia didactică în scopul sporirii calității proceselor de instruire, în special în școala de cultură generală, dar și în cele de profil real, umanitar, politehnic, artistic.

Teleșcoala ar putea fi de un real folos în mediul rural, unde astăzi mai este lipsă de cadre pedagogice calitative, căci nivelul cunoștințelor absolvenților de la sate este, în unele privințe, mai jos decât al celor care au absolvit o școală de la oraș.

Este important faptul că astăzi lecțiile televizate pot fi interactive, când elevul are posibilitatea să intervină pentru a solicita unele precizări la temă. I.Bucheru afirmă că numeroase argumente susțin viitorul deosebit al școlii prin televiziune: „Experiențele, inițiativele, începuturile de azi se vor generaliza și vor ajunge să domine procesul de instruire școlară” [13].

Dacă astăzi serviciile de știri reprezintă imaginea canalelor de televiziune, apoi în anii '70 prioritate se oferea redacțiilor de propagandă, care adunau forțe jurnalistice bine formate. Redacția de propagandă a Televiziunii din Moldova, ca și redacția similară de la Televiziunea Centrală, producea, în primul rând, emisiuni pe teme de educație comunistă, programe de explicare și de propagandă a teoriei marxist-leniniste și a politicii partidului comunist. Alt set de emisiuni avea scopul de a răspândi „experiența avansată de producție din industrie, construcții, agricultură”. Redacțiile de propagandă, de altfel ca și restul redacțiilor, își planificau activitățile reieșind din cele indicate în hotărârile congreselor și plenarelor de partid. În materialele Congresului XXV al PCUS (1976) se atenționa: „Studierea în masă a teoriei marxist-leniniste este cea mai importantă particularitate a dezvoltării conștiinței sociale la etapa actuală. Înfăptuind conducerea cu activitatea televiziunii, partidul solicită să se asigure că prin conținutul programelor sale televiziunea va contribui la difuzarea pe scară largă a marxism-leninismului în rândul maselor” [14]. Iar rolul principal în studiarea în masă a teoriei marxism-leninismului îi revenea ciclului de emisiuni „Universitatea leninistă a milioanelor”, care pentru telespectatorul moldovean erau prezente pe ecran în proporție dublă. Pe lângă emisiunile de limba rusă, difuzate de Televiziunea Centrală, televiziunea republicană mai pregătea emisiuni sub aceeași rubrică și în limba băștinașilor. Acest ciclu reprezenta o structură completă de emisiuni, cu teme din filosofia marxist-leninistă, economia politică a socialismului, comunismul științific. Tot pe seama redacției de propagandă revenea executarea funcției organizatorice a televiziunii, care avea sarcina de a contribui la propagarea și punerea în aplicare a exemplelor reușite de întrecere socialistă, care trebuia, conform deciziilor partidului, să cuprindă toate colectivele – începând cu grădinițele pentru copii, colectivele de producere de la fabrici, uzine, colhozuri, sovhozuri și terminând cu colectivele tehnice și de creație de televiziune.

Necesitatea de a diversifica conținutul și forma programelor televiziunii, sporirea volumului de emisie proprie cereau încontinuu noi lucrări literare, muzicale, dramatice, de artă în general. Paralel cu ceea ce propuneau uniunile de creație din republică, diversele colective artistice, cinematografia autohtonă și din alte republici, în anii 1960 – 1970 Comitetul de Stat al RSSM pentru Televiziune și Radiodifuziune a decis să fie constituite colectivele sale de creație – Orchestra simfonică și de estradă, Corul Teleradiodifuziunii, Orchestra de muzică populară „Folclor”, Studioul coral pentru copii, Teatrul televizat „Dialog”, Teatrul televizat pentru

copii „Prichindel”. Prin lucrările sale artistice aceste formațiuni de creație au contribuit substanțial la ameliorarea emisiilor artistice a Televiziunii Moldovenești, la promovarea creației populare, a tradițiilor plaiului, a celor mai bune modele de artă și literatură din patrimoniul culturii naționale și mondiale. Câteva titluri de emisiuni, culese din „Programele Radio și TV” din primul trimestru al anului 1970, vin să confirme varietatea tematică a emisiilor culturale: la 24 ianuarie – Program de muzică moldovenească. Cântă orchestra „Folclor”. La 25 ianuarie – Pentru elevii din clasele primare. Teatrul TV de păpuși „Prichindel” cu povești moldovenești [15]. La 4 februarie – A.P. Cehov. „Duelul”. Spectacol televizat al teatrului „Dialog” TVM [16]. La 5 martie – „Talent matur”, muzica compozitorului A.Stârcea. La 14 martie – I.Druță. „Casa mare”. Spectacol prezentat de teatrul televizat „Dialog”. Premieră cu artiștii G.Grigoriu și E.Malcoci [17].

O importanță exagerată era acordată în perioada studiată numărului de scrisori de la telespectatori. Și la acest capitol exista o întrecere socialistă – care redacție va primi mai multe scrisori? Și în niciun caz numărul scrisorilor recepționate în anul curent nu trebuia să fie mai mic decât în cel precedent. Jurnaliștii erau nevoiți ca în timpul deplasărilor de serviciu să organizeze campanii de scriere și de colectare a răvașelor „de la telespectatori”, despre care presa oficială scria că „scrisorile telespectatorilor reflectă creșterea nivelului politico-ideologic și cultural al populației, activismul politic și social al oamenilor muncii” și că „în mai multe scrisori sunt ridicate probleme de interes public, telespectatorii oferă o evaluare a programelor de televiziune, vin cu sfaturi și sugestii pentru îmbunătățirea lor”.

Istoria televiziunii din perioada sovietică este distinctă prin faptul că timp de câteva decenii a evoluat într-un regim totalitar, cu toate particularitățile acestui sistem de guvernământ: o cenzură rigidă, o ideologizare strictă, o hipertrofie a funcției de propagandă în detrimentul comunicării și accesului liber la informație, lipsa de concurență în spațiul televizual.

Politicile editoriale ale televiziunii erau influențate de o presiune sufocantă a ideologiei comuniste, de un continuu control din partea organizațiilor de partid de toate nivelurile. Obligația principală a televiziunii era de a asigura propagarea hotărârilor congreselor și plenarelor de partid, de a organiza întreceri socialiste pentru îndeplinirea hotărârilor partinice. Se cerea ca în toate știrile, în toate emisiunile să se facă referiri la documentele de partid, să se citeze pasaje întregi din ele. Rar care emisiune nu începea cu fraza-șablon „Îndeplinind în viață hotărârile istoricului Congres..., sau ale plenarei..., sau ale conferinței de partid...”.

Pe lângă propaganda ideilor marxisi-leniniste, a ideologiei comuniste, un volum esențial al emisiilor îl constituia blocul de informații economice și sociale. Însă, și în acest caz scopul principal urmărit era tot cel propagandistic, impus de guvernare: a prezenta dovezi care ar demonstra superioritatea sistemului socialist în concurență cu cel capitalist, a găsi argumente care ar confirma „avantajele modului sovietic de viață”, a spori activitățile de contrapropagandă, promovând o imagine negativă a adversarului din exterior. Televiziunea s-a transformat într-o instituție ideologică în detrimentul unor activități culturale, cognitiv-distractive, de divertisment. Politicile editoriale ale vizualului erau axate pe reflectarea educației comuniste a poporului, a propagandei de partid și pe oglindirea întrecerilor socialiste interminabile „de la congres la congres” din unitățile industriale, din gospodăriile agricole, din educație, cultură etc. Există și o structură verticală a controlului celor puse pe post de televiziunile republicane, ca unități-parte a Televiziunii Centrale de la Moscova. Există de asemenea și un sistem unificat de distribuție a semnalului televizat pe întreg teritoriul Uniunii Sovietice. Direcțiile principale de dezvoltare a bazei tehnice și materiale erau definite tot de directivele și regulamentele elaborate de organele de partid.

Uniunea Sovietică era un stat unitar, în care toate procesele administrative și decizionale erau centralizate la maximum. Deciziile adoptate de organele superioare de partid de la Moscova erau îndeplinite cu supușenie în republicile sovietice unionale. Chiar și cele mai timide și inofensive încercări de a consolida autonomia republicană (în cazul republicilor baltice, al celor caucaziene) erau condamnate în mod oficial și catalogate ca tentative de „localism”, „naționalism”, „separatism etnic”.

În perioada estimată televiziunea s-a confruntat cu mai multe paradoxuri. Unul dintre ele: partidul-stat de la guvernare înțelegea perfect ce rol important are televiziunea în viața socială și politică a țării îndeplinind funcțiile de informare, de socializare a populației, de consolidare a națiunii, de prezentare a unei imagini despre lume, de promovare a culturii, dar și cea distractivă. Însă, în pofida acestui fapt, organele partinice făceau tot posibilul de a dilua programele televizate cu rapoarte sterile, dări de seamă falsificate, evitând problemele actuale din societate, dezbaterile, căutările unor soluții reale de îmbunătățire a vieții poporului.

Un alt paradox – progresul tehnologiilor audiovizuale a contribuit la... stagnarea evoluției televiziunii. Noile tehnologii de imprimare video și de editare a imaginilor ofereau posibilități enorme pentru realizarea

emisiilor televizate de un mai înalt nivel artistic, mai bogate în material ilustrativ, mai îngrijite ca imagine și sunet. Însă, noile tehnologii au fost utilizate, în primul rând, pentru a putea controla mesajele televizate și a elimina „ideile dubioase”, în opinia organelor de cenzură, din relatările participanților la emisiune.

Anii '70 se mai caracterizează și prin dominația imprimării video în televiziune. În viziunea conducerii de partid, invitații în emisiile directe constituiau un pericol, deoarece în discursurile lor puteau pune la îndoială careva realități din societate, puteau veni cu gânduri „subversive” care să pună la îndoială „linia înțeleaptă” de dezvoltare a statului promovată de Putere. Pentru a reduce riscul, la începutul anilor '70 mai multe emisiuni ce se bucurau de popularitate, de interesul publicului, erau puse pe post doar după o editare minuțioasă, în procesul căreia erau eliminate mesajele care trezeau cele mai mici îndoieli în veridicitatea politicii promovate de partid, cea mai mică aluzie de cugetare nedogmatică, originală. Iar mai multe programe au fost închise.

Concluzii

Generalizând cele expuse anterior, vom reitera că perioada analizată a istoriei televiziunii este marcată de o intensificare a monopolului partidului asupra tuturor domeniilor de activitate socială, inclusiv asupra mijloacelor de informare de masă, de consolidare a sistemului de stat al audiovizualului, de fortificare a controlului din partea organelor partidului comunist. Perioada estimată este caracterizată și de apariția anuală a mai multor hotărâri ale organelor de partid privind rolul și sarcinile televiziunii, care, de facto, trebuia să se transforme într-un instrument docil partidului comunist. Perioada de activitate a televiziunii din anii 1968 -1978 este desemnată și de cea mai strictă cenzură din partea partidului-stat, de propaganda teoriilor marxist-leniniste, de glorificarea liderilor comuniști, de activitate sub o presiune grea a ideologiei comuniste.

Referințe:

1. ЛОЗАН, С.И., БЕРБЕКАРУ, Г.А., БУСУЙОК, И.В. *Зеркало больших свершений*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1983, p.26-27.
2. ANRM. F.3308, inv.10, d.367. 37 f.
3. *Ibidem*, d.15. 26 f.
4. Săptămânalul „TV și Radio” al Comitetului de Stat al Consiliului de Miniștri al R.S.S.M pentru televiziune și radiodifuziune (nr.19-22, iunie 1974).
5. Săptămânalul „Programele Radio și TV” al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M.(nr.9-13, martie 1970).
6. Săptămânalul „Programele Radio și TV” al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M.(nr.8, februarie 1970).
7. Săptămânalul „Programele Radio și TV” al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. (nr.36, septembrie 1970).
8. *Руководящие документы Госкомитета по телевидению и радиовещанию Совета Министров СССР*. Москва, 1980, с.24-25.
9. *Материалы XXV съезда КПСС*. Москва: Политиздат, 1976, с.74.
10. Săptămânalul „Programele Radio și TV” al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. (nr.4, ianuarie 1970).
11. Săptămânalul „Programele Radio și TV” al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. (nr.6, februarie 1970).
12. ANRM. F.3308, inv.10, d.2189. 84 f.
13. BUCHERU, I. *Fenomenul Televiziune*. București: România de Mâine, 1997, p.174.
14. *Материалы XXV съезда КПСС*. Москва: Политиздат, 1976, с.75.
15. Săptămânalul „Programele TV și Radio” al Comitetului de Stat al R.S.S.Moldovenești pentru televiziune și radiodifuziune (nr.3, ianuarie 1982).
16. Săptămânalul „Programele Radio și TV” al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. (nr.6, februarie 1970).
17. Săptămânalul „Programele Radio și TV” al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune și televiziune de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. (nr.9, martie 1970).

Date despre autor:

Boris PARFENTIEV, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: boris.parfentiev@usm.md

ORCID: 0000-0003-3531-9102

Prezentat la 30.09.2022